

VITEZOVIĆ REBUSIST (HIJEROGLIFIST)

U posljednje doba počeo se ozbiljnije istraživati i jedan dio Vitezovićeve rada koji je ranije bio, zbog ne znam kojih razloga, zanemaren, a i pristupalo mu se s drugog aspekta. Tvrdilo se da je Vitezović anagramist, odnosno da je pisao »anagramsku poeziju«, ali mu se nije pristupalo kao tvorcu zagonetaka — enigmatu.

U novije se doba otkrilo da Vitezović nije samo zagonetač po objavljenim anagramima (kojih je objavio nekoliko stotina!) nego da je on autor i nekoliko kronograma, akrostihova (kojih ima i u varijacijama s mezastihom i testihom), a prof. Šime Jurić nedavno je upozorio da je Vitezović sastavio i nekoliko — rebusa.

Vitezović je sastavio na latinskom navodno 7—8 rebusa, međutim zasad se pouzdano znade da se u njegovu djelu »NOVA MUSA sive Pars Artificiosa«, objelodanjenu u Beču 1682., nalaze dva njegova rebusa, koja je on ne samo sastavio nego zacijelo i sam nacrtao.

Jedan rebus je objavljen bez naslova, a drugi (manji) pod imenom HIEROGLIPHUS. Sve do uvođenja imena rebus, koje su navodno negdje na koncu XV. ili na početku XVI. stoljeća uveli klerici iz Bazoches u Picardiji, kada su u karnevalskim danima na čelu povorke na transparentima nosili latinski natpis: »De rebus que geruntur«,¹ ova se zagonetka svuda nazivala »hijeroglif«, a čak i danas u nekim zagonetaštvima još uvijek ovu vrstu zagonetaka tako zovu.²

Donosimo veći od ta dva »hijeroglifa«. Ovaj je rebus načinjen od deset crtanih redova.

U njemu se Vitezović služi i crtanjem pola slike nekog predmeta ili pojave, pa se i pri odgonetanju onda uzima samo dio ili najčešće polovica (obično prva) predmeta ili pojave. Evo nekoliko primjera kako on to čini u spomenutom rebusu:

— nacrtan je dio mača (latinski: ensis), pa ne uzima u odgonetki cijelu riječ »ensis« nego samo prvi dio »en-«,

— nacrtao je dio kotača (latinski: rota), pa uzima samo »ro-«,

— nacrtan je gornji dio čovjeka (homo) i uzima »ho-«.

Kad mu zatreba množina neke stvari, on je crta redovito dva puta. Pri sastavljanju rebusa iskorištava i »licentiu enigmaticu«, jer nije dosljedan u upotrebi slova »ae« i onih slova koja se javljaju dva puta. Primjerice, nacrtava dva lonca (»ollae«), a u odgonetki upotrijebi samo »ole«.

Ovaj rebus nije donesen kao samostalna zagonetka — sâm rebus — nego je ukomponiran u anagram koji je Vitezović posvetio austrijskom nadvojvodi knezu Josipu Ivanu Ignaciju Antunu Eustahiju (PRINCEPS JOSEPHUS JACOBUS JOANNES IGNATUS ANTONIUS EUSTACHIUS Archidux Austriae).

Vitezović istodobno ispod crteža rebusa daje i njegovu odgonetku, ali tako da niže odgonetnute predmete s crteža povezujući ih s crticom onako kako tvore riječi u odgoneci. Evo kako izgleda početak tog rebusa (samo prvog reda crteža):

sol	— sunce	Aeve	— Eve
vites	— loze	rex	— kralj
V	— rimski: pet	cippi	— stecci
avis	— ptica	en(sis)	— mać
o	— o	te(mo)	— rudo (u pluga)
nummus	— novac		

Cjelovita odgonetka na latinskom ovog rebusa glasi:

Solvite svavisonum musae,
 ver excipiente sole,
 melos Magni properemus Caesaris aedes,
 Sole quia hoc natus decoratur Caesare Joseph,
 Festa sui celebrat lautè qui Sacra Patroni:
 Serta damus, cantu bene paeam associamus.
O Spes Austriadae, monstra te sidere miro
 Prognatum, portenta petes millena salute
 Magna foves populis florescet et Austria per te;
 Vivas imperio, cape lauros sceptru coronas,
 Poscimus, et roseos duces pro Nestore menses.

Hrvatski prijevod ovog rebusa glasi:³

Razvezite milozvučnu pjesmu, muze,
 dok sunce oslobađa proljeće,
 požurimo u dvor velikog Cesara,
 jer ovo sunce ukrašava careva sina Josipa,
 koji sjajno slavi sveti blagdan svoga zaštitnika:

Darivajmo vijence, zapjevajmo kako valja, radosnu pjesmu
 O Nado kuće Austrijske, pokaži da si rođen
 pod čudesnom zvijezdom, znamenja išti tisućljetna,
 krijepi velikim spasom i nek Austrija procvjeta narodima po tebi;
 Živi vlašću, primaj lovore žezla krune,
 Molimo, i provodi ružičaste mjesece do Nestorova doba.

U drugom hijeroglifu Vitezović donosi odgonetku svakog crtanog retka ispod njega samog, isto kako je to nekoć bilo rašireno i u drugih naroda, npr. u Poljaka.⁴

Ako je prije otkrivanja ovih rebusa bilo ikakve dvojbe u to je li Vitezović samo anagramist i pjesnik, ili je i zagonetač, sada toj dvojbi više nema mjesta.

Vitezović je klasik našeg zagonetaštva. Možda je i prvi rebusist u nas, pa i u ovom dijelu svijeta, jer još uvijek nije vremenski utvrđen nastanak nekih rebusa iz tih vremena.⁵

»Hijeroglifski« opus Vitezovića ovim je samo otkriven i naznačen. Potrebno ga je u potpunosti istraživati i cjelovito ocijeniti.

I ovim svojim djelom uvrstio je Vitezović našu zagonetačku kulturu među najstarije u Evropi.

Našim zagonetačkim povjesničarima trebala bi biti prijeka briga što prije obraditi i ovu Vitezovićevu specijalnost te je objelodaniti u posebnoj knjizi, ne samo zbog autora nego i zbog našeg zagonetaštva i kulture uopće. A i stoga što je Vitezović svojim kozmopolitskim (i panslavenskim) životnim kredom u svom svjetonazoru i stvaralaštvu nadržao službene granice i svoga naroda i svoje domovine.

I Z V O R I :

1. U prijevodu: »O stvarima koje se zbivaju«.
2. U španjolskom zagonetaštvu rebus se i danas naziva — »jeroglifico«.
3. Prijevod prof. Sime Jurić, Zagreb.
4. Poljaci imaju takvih rebusa u XVII. stoljeću (točnije 1635. i 1688). Doslovce na poljskom: »Rebus łacinski wrzaz z rozwiązaniem« (u prijevodu: Latinski rebus s odgonetkom).
5. Nekako su iz tih vremena rebusi u nekim našim primorskim gradovima (Dubrovnik, Šibenik).

P. R. VITEZOVIĆ ALS BILDRÄTSELVERFASSER

Pavao Ritter Vitezović hat Anagramme, Chronogramme und Akrostichen (einige kombiniert mit Mesostichon und Telestichon) verfasst.

Vitezović hat auch einige Rebusse verfasst. Bis jetzt ist uns bekannt, dass er in seinem 1682 in Wien gedruckten Werk »Nova Musa sive Pars Artificiosa« zwei Rebusse veröffentlicht hat. Ein Rebus ist unter dem Titel »Hyeroglyphus« veröffentlicht worden.

Vielleicht sind das die ersten Rebusse bei den Kroaten und im slawischen Süden überhaupt, obwohl es auch in Dubrovnik und Šibenik einige Rebusse aus jener Zeit gibt.

Godište XXIV.

Zagreb, 15. veljače 1914.

Broj 11.

Izlazi u Zagrebu dva puta u mjesecu. U srpnju i kolovozu ne izlazi. Stoji na godinu (20 brojeva) 6 kruna, na po godinu 3 kruna. — Uredništvo se nalazi u Medulićevoj ulici broj 1., administracija na Preradovićevu trgu br. 9. — Rukopisi se ne vraćaju.

Sl. 98 — Zagrebački mjesečnik »Pobratina« u kojem su objavljivane zagonetke iz Privog Puta i Krmpota